This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

Degen

P
521
D4

UC-NRLF
$B 135 539

YC128059

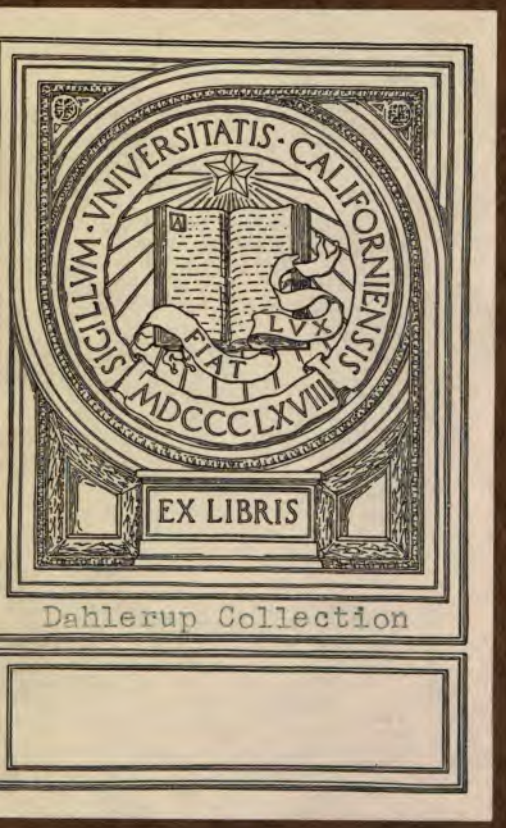

Dahlerup Collection

Bidrag

til

de etymologiske Undersøgelsers

Theorie.

Et Forsøg

udgivet som Indbydelsesskrift til den forestaaende offentlige Prøve, som anstilles med Viborg Kathedralskoles Disciple, og tager sin Begyndelse a. t. d. 14de Septbr.

Ved

C. F. Degen

Dr. Philos. og Medlem af det Kongel. D. Vid. Selskab, Skolens Rector.

Viborg 1807,

trykt hos P. S. Fonss.

UNIV OF
CALIFORNIA

Stockton, Calif.

A

P321
D4

Apollon, à portes ouvertes,
Laisse indifferemment cueillir
Les belles feuilles toujours vertes,
Qui gardent les noms de vieillir.

Abr. Remy. Metamorph. Parasiti
in caballum p. 268. in fine.

M2488

UNIV OF CALIFORNIA

Ligesom det i den materielle Verden unægtelgt er en saare viis Indretning, at Skaberen har nviist de forskjellige Dyre-Arter deres Føde i forjellige Natur-Riger, og i disse igjen egne Fødemidler or hver Art, især; saaledes er det, i den aandie Verdrn, et ikke mindre tydeligt Beviis paa Skarens Viisdom, at de forskjellige Menneske-Sjele, oorvel af een Art i Hensende til deres Væsen, dog ave faaet saa forskiellige Anlæg og Tilbøjeligheder r de forskjellige Gjenstande, denne Verdens Betragtng, og det menneskelige Livs Indretning, giver den jlighed, til at beskjæftige sig med. Beviset herfor ides ypperligen udført i den berømte Sulzers erſuch einiger moraliſcher Betrachtungen ber die Werke der Natur, i den 3die Betragtng pag. 28—42.

Een søger og kjender ikken anden Lyst (siger S
end den, som smigrer hans Affecter; en anden føl
kun det, som rører hans Forfængelighed; hin kjend
kun den Forlystelse som Mund og Tunge, ved Hje
af Spiserne, forskaffe ham; denne sørger for Øje
en Tredie kun for Øret. De usleste Ting—ja! of
en tom Indbildning—udgjøre Menneskenes Fornøjel
De ligne hine Dyr som forbigaae Kjernen og gna
paa Skallen. (p. 35)

Deri er endnu intet Ondt, saalænge Enhver, t
freds med sin egen Lykke, lader Andre uforstyrrede n
de deres. Skade kun, at den Selvtilfredshed, hvo
med Mennesket følger sin Beskjæftigelse, saa ofte
forbunden med Indbildninger om Fortrinlighed, me
haanende Medlidenhed over den blandt dets Medmen
niske, som følge en anden Vej, som have andre Ti
høieligheder.

En stakkels Skovdjævel (vedbliver S. pag. cit.
der med megen Tapperhed har fældet en ung Hart
indbilder sig mere end Huygens a) naar han finde
nye Planeter. Grammatophilus, naar han hører o
Leibnitzs Opfindelse, b) ved Hjelp af forsvinden
de Størrelser at opdage de krumme Liniers Na
tur, leer hemmeligen over Menneskenes Forfængeli
hed, der saaledes plage sig med unyttige Ting. Hvor
for? Han har nylig fundet Hemmeligheden af — n

gogryph i Iournal Helvetique; og ikkun saa go-
rypher og Anagrammer have fra nu af Værd
hans Øine.

a) Chriſt. Huygens af Zuylichem [et imellem Fl. Waal og Maas, i Bommelswaard, et Gelderſk Diſtrict, og imellem Bommel og Gorcum, beliggende Sted] opdagede 1655 den 4de af Saturns Maaner. Den berømte Caſſini havde opdaget de øvrige 4.

b) Den Leibnitz tiltagte og af Brødrene Bernoulli saa heldigen udviklede Differential- og Integral-Regning.

Men omvendt! hvor slet vilde ikke vore Sager gaae, om Samfundets Medlemmer vare idel speculative Philoſopher!

Efter denne Indledning smigrer Forf. sig med, at Læseren, om end hans Virkningskreds tilbyder ham Gjenstande af en alvorligere Art, istedet for at harmes over Tabet af den paa følgende Betragtninger anvendte korte Tid, deri vil finde en ikke ubehagelig Afvexling med hans mere anstrængende Sysler; saa meget mere som Gjenstanden, Etymologien og dens Theorie, dog ej kan være uvigtig, da den har beskjæftiget mange store og berømte Lærde.

Hvert Sprog har sin særdeles, sin historisk-philosophiske Sproglære; af flere, fjernere eller nærmere beslægtede Sprog, uddrages en almindeligere eller (om jeg saa tør kalde den) reen-philosophisk Sprog-Theorie. Saaledes have vi af Joh. Werner Meiner, k. k. Rector ved Skolen i Langensalza, en paa de trende gamle Sprog, det Hebraiske, det Græske og det Latinske, og de tvende nyere, det Franske og det Tydske, grundet philosophisk Sproglære; af J. A. Silvestre de Sacy, Grundsætninger for en almindelig Sproglære, som Grundvold ved al Sprog-Underviisning; saaledes skylde vi en Lambert, en Tetens, en Michaelis, en Herder og fl., mange interessante Bidrag til Sprogphilosophiens Studium.

Da nu Etymologien, eller Læren om Ordenes Oprindelse og Afledning, udgjør en Deel af Sprogvidenskaben, seer man at den ligesom denne, maa kunne deles i den særdeles, et enkelt Sprog egne, og i den almindelige, til flere eller og til alle Jordklodens Sprog sig strækkende, Ordforskningslære. At give et Omrids af denne sidste, at vise hvorpaa Ordforskeren, naar Vanskeligheder møde ham, bør være opmærksom, hvilke Forsøg han endnu har at giøre, inden han opgiver Opdagelsen som umulig, er

Man kan gjøre Daatter af Tochter og dette igjen af det græske thygatér. Paa samme Maade sees Forbindelsen imellem:

Dør, Thür, Thyra; Mølle, Mühle, mylé; Dyr, Thier, Thér; fuul, faul, faulos. Throne, Thron, thronos; at lalle, lallen, lalein; Klang, Klang, klangé; over, über, hyper; o. s. fr.

Ja! nogle Ord i vort Sprog have en Lighed med det Græske, hvilken savnes hos de tydske Ord, af samme Betydning: f. Ex. jeg kalder, med kaleó; jeg knyer, med kny, en liden Ting, hvoraf knyzaó, jeg giver en spæd Lyd fra mig; jeg kjæder, med kédó; syg, med sykgeó, jeg hader; Kiste, med kisté.

Man tillade mig endnu at anføre eet Exempel! Dersom man sammenligner det tydske Ord spudon at spytte sig, med det Engelske speed, bliver man tilbøielig til at hidlede det fra det Latinske expedire; og dog har det Græske spudé, hurtigen, langt større Lighed dermed.

Anm. At en saadan Lighed ofte kan være til-

Hvert Sprog har sin særdeles, sin historisk-philosophiske Sproglære; af flere, fjernere eller nærmere beslægtede Sprog, uddrages en almindeligere eller (om jeg saa tør kalde den) reen-philosophisk Sprog-Theorie. Saaledes have vi af Joh. Werner Meiner, t. t. Rector ved Skolen i Langensalza, en paa de trende gamle Sprog, det Hebraiske, det Græske og det Latinske, og de tvende nyere, det Franske og det Tydske, grundet philosophisk Sproglære; af J. A. Silvestre de Sacy, Grundsætninger for en almindelig Sproglære, som Grundvold ved al Sprog-Undervisning; saaledes skylde vi en Lambert, en Tetens, en Michaelis, en Herder og fl., mange interessante Bidrag til Sprogphilosophiens Studium.

Da nu Etymologien, eller Læren om Ordenes Oprindelse og Afledning, udgjør en Deel af Sprogvidenskaben, seer man at den ligesom denne, maa kunne deles i den særdeles, et enkelt Sprog egne, og i den almindelige, til flere eller og til alle Jordklodens Sprog sig strækkende, Ordforskningslære. At give et Omrids af denne sidste, at vise hvorpaa Ordforskeren, naar Vanskeligheder møde ham, bør være opmærksom, hvilke Forsøg han endnu har at gjøre, inden han opgiver Opdagelsen som umulig, er Hensigten af nærværende liden Afhandling.

Man kan gjøre Daatter af Tochter og dette igjen af det græske thygatér. Paa samme Maade sees Forbindelsen imellem]

Dør, Thür, Thyra; Mølle. Mühle, mylé; Dyr, Thier, Thér; fuul, faul, faulos. Throne, Thron, thronos; at lalle, lallen, lalein; Klang, Klang, klangé; over, über, hyper; o. s. fr.

Ja! nogle Ord i vort Sprog have en Lighed med det Græske, hvilken savnes hos de tydske Ord, af samme Betydning: f. Ex. jeg kalder, med kaleó; jeg knyer, med kny, en liden Ting, hvoraf knyzaó, jeg giver en spæd Lyd fra mig; jeg kjeder, med kédó; styg, med stygeó, jeg hader; Kiste, med kisté.

Man tillade mig endnu at anføre eet Exempel! Dersom man sammenligner det tydske Ord spudon at skynde sig, med det Engelske speed, bliver man tilbøyelig til at hidlede det fra det Latinske expedire; og dog har det Græske spudé, hurtigen, langt større Lighed dermed.

Anm. At en saadan Lighed oftre kan være til

fældig, og at man derfor bør være varsom, inden man erklærer sig for en Etymologie, nægter jeg ingenlunde; men man vil heller ikke nægte, at saadanne Ligheder jo fortjene Opmærksomhed. De etymologiske Hypotheser føre, ligesom de astronomiske, efterhaanden til Sandheden, som er Maalet.

At ville hidlede det danske Ord tryll e fra det Græske thryllos, Murren, Mumlen, hemmelig Samtale; eller Klint fra klinó, jeg hælder; de franske Ord tuer, at dræbe; car, thi og soudain, pludseligt, af de græske thyo, jeg offrer, gar, thi og sydén, pludseligt; o. fl. skulde være overilet, saalænge man kan bruge nærmere beslægtede Sprog. (Man kan f. Ex. hidlede car fra quare og soudain fra subitaneus, ligesom carré fra quadratum og souterrain fra subterraneus.) Ligesaa ere Badins (Gladdervurne) Hebr. badim (Farcespillere), og canne Rør, Stok og Hebr. kanne (et Rør), Fr. peruller og Græk. pirylos, Engl. clown og Græk. chlounés, Dansk. Væn og Lat. vinnus o. fl. tilfældige Ligheder, hvor artige end ere.

III. Opdagelsen af den nærmere Etymologie fører ofte heldigen til den fjernere,

og omvendt. Veed man f. Ex. at jour, Dag, paa Ital. hedder gjorno, samt at gj af Mange udtales som et d, læres man let til det latinske diurnum sc. tempus.

Almisse kan hidledes fra Almosen, som kommer af eelemosyné, Barmhjertighed. Emil af Æmilius og dette igjen af det græske haimylios, munter, blid, venlig, bedrager.k.

Skjøndt de Franske i Almindelighed skrive canon, Kanôn, og Kânon, distinguere dog Italienerne i mellem cannone, Kanôn og canone, Kânon; og man lærer af denne Forskjel, at canon, Kanôn, er et Augmentativum (Forstørrelses-Ord) af canne, et Rør [betyder altsaa et stort, tykt Rør] ligesom salon (en større Sal) kommer af salle, en Sal.

IV. Oprindelsen til de flere Betydninger, eet og samme Ord kan have, maa ofte søges i forskjellige Sprog eller dog i forskjellige Ord. Saaledes kommer Fund (Puds, List) af at finde, men Fund (eller Funt) af fons, fontis, en Kilde. Rød, af roth, og rød af at rydde f. Ex. Birkerød. Coufin, Myg, kommer, som et Diminutiv, af det Latinske culex, derimod af det italienske cugino, naar det betyder en Fætter, et Sødskendebarn.

Det franske Ord coutre betyder baade en Plougskjære; (og kommer da af culter, en Kniv,) og (paa sine Steder) en Klokker; og maa da hidledes fra Küster eller fra custos.

For, i det Franske, kommer enten af forum og betyder da en Domstoel, en Ret; eller det svarer til det danske Præfixum for, (det tydske ver) f. Ex i forban, en Sværøver, forfait, en Forbrydelse.

Feu, kommer enten af fuoco, Ild (ligesom jeu, af giuoco, Spil og lieu, af luogo, Sted) eller af functus sc. vita, og betyder da salig, afdød.

Saalænge man kan følge de almindelige Dannelses- og Omdannelses-Regler, og bestedder den fornødne Ord-Rigdom i de Sprog over hvilke Undersøgelserne strække sig, har Anvendelsen af de forhen givne Forskrifter saa meget mindre Vanskelighed, som man sædvanligt veed, i hvilket Sprog man skal søge Etymologien. Allerlettest bestemmes dette i Henseende til technologiske Udtryk. Ordene hvoraf vore Biergfolk, vore Haandværkere betjene sig, ere for en stor Deel tydske, i Skibbyggernes og de Sørefarendes Sprog finde vi hollandske og engelske Ord; i Handelssproget, i de skjønne Konsters, især Musi-

kens Terminologie, italiænske og i Naturhistorien og Lægevidenskaben mangfoldige græske og latinske Ord; Stjernernes Navne ere deels latinske og græske, deels arabiske. Vore Egne-Navne ere deels gothiske og angelsachsiske, deels latinske, græske og hebraiske; Ordene i vor Liturgie deels hebraiske, (amen, hallelujah) deels græske f. Ex. kyrie eleison.

Herved maa bemærkes, at Oversættelse endnu ikke er Etymologie. Den som siger mig, at Sophie betyder Viisdom; Alexander, Mændenes Forsvarsmand; Benjamin, en Søn af den høyre Haand d: en kjær Søn; Elisabeth, Herren svor; o. s. fr. giver mig blot en Oversættelse af et fremmed, men uforandret Ord. Da først, naar den usædvanlig forandrede Form gjør Sammenligningen vanskeligere, da først, naar jeg, ikke blot tilfreds med at vide, at Ordet har den tilkjendegivne Betydning, forsker, hvorfor det har' samme, bliver Etymologien mit Øyemeed.

Enhver veed f. Ex. hvad Briller betyder. Han vil sige en Franskmand, at det svarer til hans Lunettes, og en Engelskmand, at det svarer til Spectacles. Han giver altsaa Oversættelse. Men kun den giver Etymologien, som gjør opmærksom

paa, at Ordet hidledes fra den bleggrønne, i Almindelighed giennemsigtige Steen Beryl, Holl. Berille.

At det franske Poltron betyder en Feig, et Menneske, som undrager sig den Pligt at forsvare sit Fødeland, er almindelig bekiendt. Enhver Ordbog lærer denne Oversættelse. Spørger jeg om Oprindelsen til dette Ord, finder jeg afvigende Meninger. v. Aphelen hidleder det (selsomt nok!) fra det Tydske Polster en Pude. Formodentlig har han tænkt paa dette Ords italiænske Navn Boldrone. Andre fremføre den sindrige, men tillige noget konstlede Etymologie: Pollex truncatus, hvorved de betegnes, som, for at befries fra Krigstjenesten, heller skille sig ved en Tommelfinger. Mig derimod forekommer det simplest og naturligst at hidlede det fra det Ital. Poltrone, som et Augmentativum af poltro, der som Substantiv betyder et Fol (in specie en Asen indes Fol), og som Adjectiv bemærker træg, feig.

Jeg har med Flid valgt dette sidste Exempel, som en bequem Overgang til det Følgende.

Den af mig givne Etymologie er blot grammatikalsk og forudsætter intet videre end Ordkundskab og Kundskab om Formations- og Transformations-Reglerne. Ligesom af salone kommer

Stockton, Calif.

alon, af bâstone, baton, saaledes maa ogsaa det
r. poltron være kommen af det ital. poltrone.
Nu ere de ital. Ordpaa one i Almindelighed aug-
mentativa (og i saa Fald af Hankjønnet;) altsaa
maa poltrone være kommen af poltro, poltra,
polt.e, ligesom capello-one, sala-one, frate-one.
Derimod er Etymologien Brille af Beryllus, og
poltron af pollex truncatus, historisk; thi den
forudsætter et Factum: her af Technologien
og Menneskeslægtens Historie.

V. Man bør begynde med at søge den grammatikalske Etymologie. At finde den historiske er ofte meget vanskeligt, ofte umuligt. Det Mørke, hvori den vaklende Udtale af mange Ord i ældre Tider indhyller Retskrivningen [saaledes har man Maideburch, Magdeborch, Magdeburch, Magdeburg] forsøger ikke lidet de historiske Undersøgelsers Vanskelighed. Det bliver derfor vigtigt, forud at være i det Rene med Sproget selv.

VI. Man bør aldeles abstrahere fra en forandret eller fordærvet Udtale og Skrivemaade. Af Amphipolis er bleven Emboli; af Constantinopel, Stambul; af Thessalonica, Salonik; af Ebusus, Iviza; af Cæsarea Augusta, Zaragoza; (Hvo skulde see dette ved første Øye

kast? af Scala libræ, Caliber; af præpositu
(prevoſt,) Provſt; af Apothek, bottega, Bouti
af Charta partita, Certepartie.

Anm. Det er bekjendt at Nygrækerne fø
Iracismen eller den Reuchlinſke Udtale; iſær
ges ei i Præpositionen eis (til) saa hurtig,
den forved andre Ord lyder som et blot s, ligesom
(i det Tydſke) og is (i det Engelſke) i Talemaade
es iſt, it is, (det er) der i daglig Tale lyde
siſt og tis, som de og ſkrives 's iſt og 'tis D
ne Udtalens Hurtighed har forvandlet

eis tén pólin (til Byen, Hovedſtaden) til Stamb
eis athénas (til Athenen) til Setines
eis tén lemnon (til Lemnos) til Stalimene

o. ſ. v. (c)

c) Af meum har Udtalen gjort meon og tilſidſt mon.
ſamme Maade eum til eon, Hvortil denne Udtale
ledte den af et Concilium i Rheims (1148) til
Fængſel dømte, afſtødige Bretanniſke Adelsmand Eo
bekjendt af Kirkehiſtorien. Han indbildte ſig nemlig
han var Den, der ſkulde komme, for at dømme Le
og Døde; og det paa Grund af Exorciſations-Formulen
Per eum [Eon] qui venturus eſt judicare vivos &
tuos.

VII. Af forkortede og afbrudte Ords Sammensættelse i Udtalen har man ofte dannet nye Ord.

F. Ex. SPeersort istedet for S. Peers Ort (hos Baggesen.) Esrum ist f. S. Rom. Snapsting ist. f. S. N. (icol.) AP (oftel)S Ting. Sinus (en Linie i Trigonometrien, det Halve af en Chorde) istedet for S. ins det er: semissis inscriptæ, fordi Chorden til en Cirkelbue kaldtes inscripta (recta sc. circulo)

VIII. Selv af enkelte Bogstaver har man sammensat Ord, nogle hvori disse Bogstaver ere Begyndelsesbogstaver; andre hvori de, som hos de Gamle, have Talværdier.

Saaledes have, som bekjendt, Makkabæerne deres Navn af Bogstaverne MKBI, hvilke Præsten Mathias lod sætte paa sine Standarter. De ere Begyndelsesbogstaverne til de hebraiske: Mi Kamoka bæelim Iehovah, Hvo (er) som Du, blandt Guderne, Jehovah?

Herhid hører og Etymologien af Ordet Abraxas, som forekommer i Gnostikeren Basilidis Lære og, for hans Tid, hos Ægypterne, paa deres hieroglyphiske Stene, som derfor kaldes Abraxas. (Paa nogle af

disse sees en Slange med et Løvehoved, omgivet a Solstraaler, et kosmogonisk Sindbillede paa Solens skabende Kraft, som af Nilens Dynd frembringer Dyr; paa andre de 7 mysteriøse Vocaler, som svare til de 7 Metaller, de 7 Planeter, de 7 Engle, de 7 Menigheder, de 7 Porte gjennem hvilke Sjelene skulde rejse.)

Efter Nogle betyder Abraxas (et gammelt ægyptisk Ord) Himlenes Herre; efter Andre give Bogstavernes Talværdier (efter den græske Maade at skrive Tal) tilsammenlagde Tallet (365) paa Dagene i Aaret; nemlig ς, betegner 200; r, 100 x, 60; b, 2 og a, 1; hvoraf følger at til Abraxas svarer Summen af 1, 2, 100, 60, 1, og 200 som er 365. Saamange Himle, saamange Ordener af Engle eller Æone vare der nemlig i Basilidis System. Den første af de her anførte tvende Afledninger er i mine Tanker den rimeligste, i hvor mærkværdig end den arithmetiske Harmonie maatte synes. Ordet Adam er unægtelig en hebraisk af Oprindelse, hvor konstigt end den mystisk-speculative Joh. Adam Weber (i sin Ars discurrendi de qualibet materia, ad centrum fontes reducta et multis exemplis inculpate curiosis lectuque jucundis illustrata. Norimb. 1707 8) sammensætter det af Begyndelses-Bogstaverne til Anatole (Østen), Dysis (Vesten), Arktos (Norden) og Mesembria (Synden), for at give Navnet Adam den mystiske Betydning af Himmel og

Jord, den synlige Natur, og sammes synlige Beherſker. Med en Smule Vid kan man finde mange saadanne Forklaringer, naar man selv tør vælge Sproget. En Latiner kunde saaledes i vor Stamfaders Navn finde de 4 Species: auferre, dividere, addere, multiplicare, og deraf bevise, at Adam allerede har besiddet dybe arithmetiske Kundskaber.

IX. Landet, Stedet, hvor en Ting først opdages eller opfandtes, hvor den findes i Mængde, hvor den voxer, hvorfra den selv, eller dog Materien dertil, hentes, giver ofte samme Ting sit Navn.

Exempler herpaa give følgende Ord:

Quæde, Quitte, cydonium sc. malum, af Cydon, en Bye paa Nordsiden af Øen Creta, hvoraf Kride, Kreide, har sit Navn.

Kirsebær, Kirsche, ceraſum, af Ceraſus, en Bye ved det sorte Hav.

Bergamotte af Bergamo i Italien.

Bajonnetter, af Bayonne; Phasaner, af Fl. Phasis.

Kobber, Kupfer, cuprum, æs cyprium, af Øen Cypern.

Korender, Korinthen, af Byen Corinth i Grækenland. En Guinee, a Guinea, af Kysten Guinea.

disse sees en Slange med et Løvehoved, omgivet af Solstraaler, et kosmogonisk Sindbillede paa Solens skabende Kraft, som af Nilens Dynd frembringer Dyr; paa andre de 7 mysteriøse Vocaler, som svare til de 7 Metaller, de 7 Planeter, de 7 Engle, de 7 Menigheder, de 7 Porte gjennem hvilke Sjelene skulde reise.)

Efter Nogle betyder Abraxas (et gammelt ægyptisk Ord) Himlenes Herre; efter Andre give Bogstavernes Talværdier (efter den græske Maade at skrive Tal) tilsammenlagde Tallet (365) paa Dagene i Aaret; nemlig s, betegner 200; r, 100 x, 60; b, 2 og a, 1; hvoraf følger at til Abraxas svarer Summen af 1, 2, 100, 60, 1, og 200 som er 365. Saamange Himle, saamange Ordener af Engle eller Æone vare der nemlig i Basilidis System. Den første af de her anførte tvende Afledninger er i mine Tanker den rimeligste, i hvor mærkværdig end din arithmetiske Harmonie maatte synes. Ordet Adam er unægtelig hebraisk af Oprindelse, hvor konstigt end den mystisk-speculative Joh. Adam Weber (i sin Ars discurrendi de qualibet materia, ad centum fontes reducta et multis exemplis inculpate curiosis lectuque jucundis illustrata. Norimb. 1707 8) sammensætter det af Begyndelses-Bogstaverne til Anatole (Østen), Dysis (Vesten), Arktos (Norden) og Mesembria (Synden), for at give Navnet Adam den mystiske Betydning af Himmel og

Jord, den synlige Natur, og sammes synlige Beherſker. Med en Smule Vid kan man finde mange saadanne Forklaringer, naar man selv tør vælge Sproget. En Latiner kunde saaledes i vor Stamfaders Navn finde de 4 Species: auferre, dividere, addere, multiplicare, og deraf bevise, at Adam allerede har besiddet dybe arithmetiske Kundskaber.

IX. Landet, Stedet, hvor en Ting først opdages eller opfandtes, hvor den findes i Mængde, hvor den voxer, hvorfra den selv, eller dog Materien dertil, hentes, giver ofte samme Ting sit Navn.

Exempler herpaa give følgende Ord:

Quæde, Quitte, cydonium sc. malum, af Cydon, en Bye paa Nordsiden af Øen Creta, hvoraf Kride, Kreide, har sit Navn.

Kirsebær, Kirsche, ceraſum, af Ceraſus, en Bye ved det sorte Hav.

Bergamotte af Bergamo i Italien.

Bajonnetter, af Bayonne; Phasaner, af Fl. Phasis.

Kobber, Kupfer, cuprum, æs cyprium, af Øen Cypern.

Korender, Korinthen, af Byen Corinth i Grækenland. En Guinee, a Guinea, af Kysten Guinea.

Kardnan, Corduan, af Byen Corduba i Spanien.

Lispund, livſche Pund, af Liſland.

Anm. Dog maa man her iſær vogte ſig for ei at forledes af Navnet. Mais eller den ſaakaldte tyrkiſke Hvede kommer fra Nordamerika; tyrkiſk Papir (papier marbré) er formodentlig opfundet i Tydſkland; Spanſkgrønt har rimeligere ſit Navn af Spaan, (en Spaan), end af Spanien; cire d'Eſpagne (Segllak) deraf at François Rouſſeau, Opfinderen, derved vilde betegne dets Fortrin for det dengang bekjendte og brugelige cire de Portugal hvis Gummilak kun bleo ſmeltet eengang, og ſom havde en ſvagere Farve. Ikke mindre problematiſk er den Forſikkring at Muſketter (Moſquetter) ſkulle være komne fra Rusland (Moskow); Karabiner (Arabiner) fra Arabien og Piſtoler fra Piſtoja.

X. Guddomme, Regenter, Opfindere, m.m. have ei ſjelden givet en Ting ſit Navn

Saaledes kaldes,

Bacharach, i Nedre-Pfalts, ved Rhinen, berømt af ſine Vine, af Bachi ara (Bachus's Alter.)

Die af Dia, Dea Vocontiorum d. e. Cybele.

Tirsdag (Tyrsdag) Onsdag Torsdag (Thors-

dag), Fredag (Freyas Dag) efter vore gamle nor diske Guddomme Tyr, Odin, Freya. Virginien (af Virgo, Jomfruen) til Ære for den ugifte, jomfruelige Dronning Elisabeth.

(Forli, [Forum Livii]) (Fossombrone [Forum (i Romagna)[og] Sempronii] i Urbino. røbe strax deres Etymologie.

Liard, en liden fransk Skillemynt, (en Hvid,) efter Guiges Liard fra Danphiné, der opfandt samme Ao. 1430 (Iourn. d. Sc. Vol. 8 Pag. 333.)

Flint, Flintsteen, efter den gamle Vendiske Afgud Flins, Flyns, Vlyntz.

Cri, Clameurs de Haro, et i de forrige franske Kongers Privilegier og Patenter ofte forekommende Udtryk, hidledes af Basnage fra Rollo eller Rolf (Raoulf) den berømte Hertug i Normandiet. Haro er sammensat af Ha og Rou (Roul, Roulf) Denne Helts Navn var saa agtet og æret i Normandiet, at en fattig Mand fra Caën derved standsede Wilhelms, Erobrerens, Liigfærd, indtil Sønnen, Henrik, havde betalt ham Værdien af de ham ved Faderen frarøvne Arve-Ejendomme.

Simonie (Geistlige Embeders Salg, Handel med hellige Ting) efter Troldmanden Simon S. Apost. VIII. 9, 10, 11, 13, 18 & sqq.

Brandenburg efter de gamle Brenni (?)

At lulle, dysse i Søvn, hidledes af nogle fra Loll, Morpheus, en gammel germanisk Guddom. Det giftige Raigræs, (Lolium temulentum Linn. Schwindelhafer) kaldes paa Tydsk Lolh (Lollich.) Men [spørger Adelung] skulde de gamle tydske Agerdyrkere have laant Navnet, til en hos dem vildt voxende Plante, af Romerne?—A. nævner ikke Loll, og dog kunde Plantens narkotiske, [bedøvende] Egenskab let have ledet ham til hin Sammenligning.

Anm. Ogsaa her udfordres stor Forsigtighed, paa det man ej skal overile sig. Brandenborg [Brannibor] skal i det gl. Vendiske betyde en Skovborg. Fil d'Archal, Jerntraad, Staaltraad, siges at have sit Navn af vis Franskmand Richard Archal, som enten opfandt, eller indførte Konsten at forfærdige den. Hvorfor ikke derivere Ordet fra aurichalcum, orichalcum, Messing?

Andrienne, en Adriene, efter den Klædning, som en Actrice bar, ved Opførelsen af Terentius's Andria [Pigen fra Øen Andros.] Er denne Etymologie rigtig, saa veed man i det mindste, hvorledes

man i Paris dengang forestillede sig Pamphili Elskede, den den smukke Glycerium.

At det Ungerske Vand skal have sit Navn efter den ungerske Dronning, [den hellige Elisabeth] er ikke mindre problematisk, end det, at Boghvede, bled sarrazin, er kommen til os fra Saracenerne.

Jeg vil slutte med et indlysende Exempel paa Anmærkningens Vigtighed. Segesta, Segeste, et for flere Byer fælles Navn, her en meget gammel Stad paa Sicilien [den ligger i den nordvestlige Deel, østen for Bjerget Eryx] kunde man uden Modsigelse hidlede fra Segesta (Segeria, Seia,) Gudinden for Sæden. Men denne Bye hedde i Begyndelsen Egesta [Ægesta, Acesta (d)] og var anlagt af Æneas, da han flygtede fra Troja og kom til Sicilien [hos Virgil efter at han havde forladt Carthago.] Førend han forlader denne Øe, anlægger han omtalte Bye. Colonien bestaaer af Qvinder og Oldinge; thi det vaabendygtige Mandskab tager han med til Italien. Trojaneren Acestes o-

(d) Urbem appellabant, præmisso nomine Acestam. Æneid. V. 718.

verdrages Regjeringen (e). Efter ham kaldes d Akeſta, Egeſta. Ey uſandſynlig er derfor den Po ſtand, at man ſiden har forandret det anſtødeli Navn Egeſta qv. Fattigbye, til Segeſta, Se debye; ligeſom Romerne af Diomeds Anlæg, Ma leventum, have gjort Beneventum, efter at de hav de ſendt en Kolonie derhen.

XI. Ofte maa Grunden til et Ords Be nævnelſe ſøges i enkelte Facta, f. Ex. igan le Skikke, Indretninger o. a. m.

En vis Matthias f. Ex. har en Hane, ſom bli ver ham fraſtjaalen. Man opdager Tyven og en Advocat antages til at forfølge Sagen. I den efter de Tiders Skik paa Latin forhandlede Procedure vil Advocaten ſige Gallus Matthiæ etc (Matthias's Hane) men fortaler ſig og ſiger Galli Matthias (Hanens Matthias.) Deraf Ordet Galimatias, ſom egentlig ikkun burde bruges om ſligt et Hyſteron-proteron, og ikke om ethvert Slags urimelig Snak.

(e) — — — Nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes. v. 749-51.
— — — Gaudet regno Trojanus Aceſtes v. 757.

Hine kostbare Kar, som forfærdigedes af en os nu ikke bekjendt Materie, (murrha; myrrha, murra) og som derfor kaldtes murrhina d: myrrhina vasa, skulle efter du Cange [Gloss. ad Script. med. & infimæ Latinitatis] svare til de under Benævnelserne Mazers, Mazerins, Madres forekommende Kar, over hvilke en Kongelig Betjent (Madrinier) havde Opsigt.

Heraf hidleder du Cange Ordet madré (listig, snu, fiin,) og Talemaaden: il est fin comme madre.

Jeg lader denne Derivation staae ved sit Værd. Usandsynlig derimod forekommer følgende mig at være, naar du Cange hidleder jeux de dez (Tærningspil) fra juis de dé, som han oversætter ved Iugemens de dieu (Guds Domme,) da det vel snarere burde oversættes ved juges de dieu (Guds Dommere.) Paa Spansk hedder en Dommer, juez, en Dom derimod juicio. Men desuden afgjordes nok neppe Ordalierne hos Frankerne anderledes, end hos vore andre Medbrødre af nordisk Oprindelse; nemlig ved Ild- og Sværdprøven.

Hvad det betyder at skjøde er vore Lovkyndige bekjendt og findes fyldestgjørende forklaret af vor Nørregaard i hans Forel. over den D. og N. Pr. Ret 2den Deel § 561 Pag. 438 sqq.

En Kurv, (eller et Afslag, som en Elsker faaer) er et Udtryk, som formodentlig grunder sig paa den Skik, at sætte en Kurv bag Døren, for derved at tilkjendegive en ikke velantagen Frier, at man fraheder sig hans Besøg. I Ditmarsken siges: eine Schaufel bekommen, fordi man der, istedet for en Kurv betjener sig af en Skuffe.

Cicero, Tilnavnet for den Familie, hvortil den bersmte Taler og Consul hører, har sin Oprindelse af cicer (en Fugle-Ert,) fordi en af Ciceronerne havde en Vorte af en Fugle-Erts Størrelse paa Næsen. Efter en anden Etymologie skulle Lentulernes Familiernes, og Ciceronernes Tilnavne hentes fra Benævnelsen af det Slags Sæd, en af Familien havde været særdeles heldig i at dyrke; altsaa fra de latinske Navne paa Lindser (lentes) Bønner (fabæ,) og (cicera) Fugle-Erter.

XII. De Egenskaber, de Virkninger som enten Erfaring og Eftertanke, eller og Overtro tillagde en Person eller Ting, bestemme ofte denne Tings Benævnelse.
F. Ex. Atrium af Ater, sort.

Mangfoldige Navne i Naturhistorien og Geographien kunne tjene til Exempel.

1) En hos os endnu under Navnet Beenbræk,

(formodentlig Narthecicum calyculatum Linn.) som vor ældre Bartholin har kaldet ossifragum, har uden Tvivl faaet sin Benævnelse ved den Forestilling, man havde derom, at den nemlig ligesom brød eller opløste Bevene (ossa) i de Kreature som aade deraf, og at denne Svaghed kun hævedes ved at give dem de pulveriserede Been af et Kreatur, der var død af samme Sygdom.

2) Navnene Klammerurt [Galium uliginosum] og Trættegræs [Galium verum] have uden Tvivl en overtroisk Oprindelse; f. Ex. at Plante lagt under en Bænk, i en Kiste, hvorpaa To sidde, skulde opvække Trætte imellem dem.

3] Vorteurtens danske Benævnelse er langt mere passende end det græske Navn Euphorbia [godFøde]

4] Qvægsølv af Adjectivet qvæg, Angl. quick, hurtig, munter, levende, hvoraf og qvæge, vederqvæge, at give Styrke og Munterhed igjen. [f]

(f) Sal. Kratzenstein deriverede dette Ord fra Substantivet Qvæg, og anseer det derfor som et aabenbar urigtigt dannet Ord, over hvilket jeg har hørt ham spotte. Han meente, man burde sige Qvæksølv ligesom Quecksilber og Quicksilver. Mangel paa fornsden Kundskab i vort Sprog forledede denne ypperlige Naturforsker til her at gaae ud over sin Sphære og saaledes at forværre ikke det for at forbedre.

5] Navnet Holland, quasi Hohlland, passer ikke ilde til et Land, som ligger dybere end Havet og kun ved Dæmninger kan beskyttes mod samme.

6] Hailbronn [Sundhedsbrønd og Halle [Salt kilde] vise ved Navnet selv, hvad de have eller have havt.

7] St. Salvador [Guanahami.] kaldtes saaledes fordi den reddede Columbus.

XIII. At finde et Ords første og egentlige Bemærkelse er den etymologiske Undersøgelses Hoved-Øyemed. Men ikke sjelden skeer det, at flere Forklaringsmaader, alle bifaldsværdige, hidlede Ordet fra saare forskjellige Kilder. I dette Tilfælde skaaer det neppe feil, at Sprogbrug og Analogie bestemme den rigtigste Etymologie; skjøndt ogsaa denne kan anvendes til efterhaanden [g] at berigtige hin.

Til Charlatan [egentlig en Quaksalver, en selvgjort Læge, som med megen Brammen udbasuner sine Lægemidlers overordentlige Kraft og Nytte] gives der, saavidt mig er bekjendt, følgende Etymologier:

1) Af det ital. ciarlare, [at pludre, fladdre

g) Jeg siger efterhaanden; thi Skribenterne virke kun langsomt, men dog tillige uimodstaeligt.

etc.] hvoraf dog snarere skulde dannes ciarlatore Endelsen ano, hører, ligesom den latinske anus, til Adjectiverne, f. Ex. Capitano, umano, Padovano, o. s. fr. Især give Landes og Byers Navne Ord paa ano, f. Ex. Parmigiano, En fra Parma; Gaetano, En fra Gaeta, o. s. v. Af Verberne derimod komme hyppigere Substantiver paa tore, som dirozzatore, fosfatore, guastatore &c. af dirozzare, fossare, guastare &c.; man kunde altsaa vente ciarlatore, ei ciarlatano.

2) Af Cerreto, (et Sted ved Spoleto) hvorfra de egentlige Markskrigere og Quaksalvere skulle nedstamme. En saadan hedder ogsaa paa Ital. Cerretano, En fra Cerreto.

3) Af Scarlato, (écarlate, Skarlagen), hvoraf man havde dannet scarlatani. Charlataner kaldtes altsaa disse Gøglere, siger man, fordi de bare røde (Skarlagens) Klæder. Herimod kan indvendes, at af scarlato dannes scarlatino, ikke scarlatano, og at altsaa Franskmanden vilde have forvandlet scarlatini til écarlatins, men ei til Charlatans.

Af disse trende Etymologier forekommer den anden mig at være den antageligste. Den stoder ikke imod Sprogbrugen, ikke imod Analogien, ikke imod den historiske Sandsynlighed. Ordet Cerretani

(eller med en noget forandret Udtale, ciarretani, ciarlatani) kan ligesaa vel, ved Tidens Længde, have antaget Naturen af et Fællesnavn (nomen appellativum), som Navnet Zigeüner [cingani, Zingari] der ogsaa kaldes Egizzi (Ægypter) Bohemiens (Bøhmere) og Tatere (Øst. Lovs 3—20—3.); som Russer [i Studentersproget] Ebræere [i Myndtdæsenet], Philippenser (i det daglige og familiære Sprog), Gasconader (Prale-rier) Lombard[et Assistentshuus] m. m. fl.

XIV Metathesis [Bogstavernes Omsætning] forekommer mig at være det sidste grammatikalske Middel, og hvortil man først bør gribe, naar ingen anden Udvei gives. Den bør vel ikke forkastes, men dog bruges med største Varsomhed.

Tydskeren siger Karbatsche, Svensken Karbas, Danskken Krabask. Franskmanden har fromage [Ost]; Italieneren formaggio [hvilket, naar det hidledes fra forma, kan oversættes med en stor en uformelig, mindre regelmessigt dannet Klump] hin cramoisi; balafre: denne carmesino, Karmosin; barleffo, en Skramme. Saaledes have vi af corpus, Krop; af frisk, fersk, ligesom de Tydske Born, Bronn, Brunn, [en Brønd] Grækerne krateros, karteros, [stærk];

Nordmændene og Nedersachserne Driete, Skotterne drit; Engelskmændene dirt [Snavs, Mog, Skarn] Af bord, [Rand, Bræmme] kommer Broderi, v. s. fr.

XV. Højstsjelden sammensættes Ord af hele Talemaader, eller grammatikalske Sætninger. En derpaa grundet Etymologie fortjener liden eller ingen Tillid.

Det gamle Ord Truchsess [en Betjent ved Hofferne, som bar Maden frem; i højere Forstand en Overkjøkkenmester. Veit Ludv. v. Seckendorffs Deutsch. Fürsten-Staat Pag. 612.] hidleder Wachter fra Talemaaden: Er trugs Essen. Dette kan neppe finde Bifald.

Det italienske Brindisi, Brindes [Skaal!] paa Engelsk ogsaa Brindice, hidlede nogle fra Talemaaden; Ich bring' dir sie sc. die Gesundheit; saa at Italienerne, efter denne Forklaringsmaade, skulde have lært at drikke af Tydskerne. Muligt var det! Tydskerne, som Nordboerne i Almindelighed, have havt Ord for at kunne taale stærk Drik. Brindeggiano l'un l'altro alla tedesca, (de drikke hinanden til paa Tydsk] siger Italieneren, og stadfæster derved Sandheden af det Owenske Epigramm:

Merſum in neſcio quo verum latitare profundo
Democritus, nemo quod reperiret, ait.
Si latet in vino verum (ut proverbia dicunt)
Invenit verum Teuto, vel inveniet.

Lib. I. Epigr. 18.

Andre hidlede dette Ord fra Brunduſium. At
Calabrien, hvor denne Stad med ſin ved Overfarten
til Grækenland berømte Havn ligger, er et frugtbart
Landſkab, tilſtaaer jeg gierne endog, uden Hensyn til
en bekjendt Etymologie. h)

Men Egnen omkring Brunduſium eller Brin-
diſi er mere bekjendt af ſine gode Oliver, end (ſom
Campanien og dets Vaboe-Diſtricter) af ſine gode
Vine.

---

h) Af kalos, god og brithoo, jeg er frugtbar &c.
Calabrien ſkulde altſaa betyde et Land, ſom var frug-
bart paa gode Ting. Endnu ſimplere kunde dets
Lands Navn hidledes fra kolabros, et ungt Svin; ifær
di man har det græſke Verbum kolabrizo, jeg bandſer pa
Calabriſk. Colebrien d: Calabrien betydede da et Land hvor
diſſe Dyr vare i Overflødighed, ligeſom Hen Formenterа,
lat. Colubraria, gr. Ophiuſa, har ſit Navn af Slangernes
Mængde, og tilſige med Yvica, kaldes Pityuſæ, af pitys
en Gran, formedelſt Overflødigheden paa diſſe Træer.

Brindisi synes altsaa ikke fortrinsvis at være berettiget til, at Italiænerne ved Bacchi Fester skulde i Tanken have forbundet et Vivat! Florear! eller noget Sligt med dets Navn. Langt sandsynligere er da, synes mig, den Forestilling, at Ordet Brindisi eller Brindes, i en eller anden kritisk Tidspunkt, (f. Ex. da Tyrkerne i det 15 og 16de Sec vare i Neapel, eller da de Franske, under Ludv. XII, bleve forjagede fra dette Kongerige af Ferd. den Katholske,) kan have været brugt af Italiænerne som et militairisk Symbol, som et aftalt Tegn paa en Operation, man vilde udføre, eller hvorved Tilhængerne af et Parti tilkjendegave sig for hinanden.

I øvrigt nægter jeg ikke, at jo Uvidenhed og Misforstand kunne forlede til af et sammensat Udtryk at gjøre et eneste Ord. Saaledes have Franske i Bayern opdaget en ny Helgen k)

XVI. Tidens Længde har afkortet de fleste Ord. Interpolation af eet eller flere Bogstaver bliver altsaa, ved etymologiske Undersøgelser,

---

i Man kjender af Horats de berømte Vine: Cœcuber- Falerner- og Mastiker-Vinen. (Cf. Od. 1 – 37 – 5; 1 – 20 – 10; 1 – 1 – 19; 2 – 5 – 21. Sat. 2 – 4 – 51, o. fl. St.

k) Le saint Alivergot, sammensat af Ach lieber Gott!

Merſum in neſcio quo verum laritare profundo
Democritus, nemo quod reperiret, ait.
Si latet in vino verum (ut proverbia dicunt)
Invenit verum Teuto, vel inveniet.

Lib. I. Epigr. 18.

Andre hidlede dette Ord fra Brunduſium. At Calabrien, hvor denne Stad med ſin ved Overfarten til Grækenland berømte Havn ligger, er et frugtbart Landſkab, tilſtaaer jeg gjerne endog, uden Hensyn til en bekjendt Etymologie. h]

Men Egnen omkring Brunduſium eller Brindiſi er mere bekjendt af ſine gode Oliver, end (ſom Campanien og dets Maboe-Diſtricter) af ſine gode Vine.

---

h) Af kalos, god og brithoo, jeg er frugtbar &c. Calabrien ſkulde altſaa betyde et Land, ſom var frugtbart paa gode Ting. Endnu ſimplere kunde dette Lands Navn hidledes fra kolabros, etungt Svin; ifær da man har det græſke Verbum kolabrizo, jeg dandſer paa Calabriſk. Calabrien d: Calabrien betydede da et Land hvor diſſe Dyr vare i Overflødighed, ligeſom Den Formenterſke, lat. Colubraria, gr. Ophiuſa, har ſit Navn af Slangernes Mængde, og tilligemed Ytica, kaldes Pityuſæ, af pitys, en Gran, formedelſt Overflødigheden paa diſſe Træer.

Brindisi synes altsaa ikke fortrinsviis at være beret-tiget til, at Italiænerne ved Bacchi Fester skulde i Tanken have forbundet et Vivat! Floreat! eller noget Sligt med dets Navn. Langt sandsynligere er da, syn-es mig, den Foreſtilling, at Ordet Brindisi eller Brindes, i en eller anden kritisk Tidspunkt, (f. Ex. da Tyrkerne i det 15 og 16de Sec vare i Neapel, eller da de Franske, under Ludv. XII, bleve forja-gede fra dette Kongerige af Ferd. den Katholske,) kan have været brugt af Italiænerne som et militærisk Symbol, som et aftalt Tegn paa en Operation, man vilde udføre, eller hvorved Tilhængerne af et Par-ti tilkjendegave sig for hinanden.

I øvrigt nægter jeg ikke, at jo Uvidenhed og Mis-forstand kunne forlede til af et sammensat Udtryk at gjøre et eneste Ord. Saaledes have Franske i Bayern opdaget en ny Helgen k)

XVI. Tidens Længde har afkortet de fle-ste Ord. Interpolation af eet eller flere Bog-staver bliver altsaa, ved etymologiske Undersøgelser,

---

i Man kjender af Horats de berømte Vine: Cœcuber- Fal-lerner- og Mastiker-Vinen. (Cf. Od. 1 – 37 5; 1 – 20 – 10; 1 – 1 – 19; 2 – 5 – 21. Sat. 2 – 4 – 51, o. fl. St.

k) Le saint Alivergot, sammensat af Ach lieber Gott!

et ej allene tilladeligt, men endog uundværligt Hjelpemiddel. Exempler herpaa findes i stor Mængde.

Af Auguſtodunum er bleven Autun; af Vallis Tellina, Veltlin, af Gratianopolis, Grenoble. Horologium har Spanierne gjort til relox [l. reloch] og vueſtra merced (ligefrem: Deres Naade; ogſaa: Drs. Høivelbaarenhed) til uſted. En gelſkmandens Wig [en Paryk] er en Afkortning af periwig, perwig, perwick, Fr. perruque, og Øſterrigerens St. Pölten af Sancti Hippolyti ſc. fanum Saaledes ere vore Navne Mads, Lars, Didrik, Hans, Niels, Dorthe, Trine, o. ſ. v. bekjendte Sammentrækninger af de ældre Navne Matthias, Lauritius, Theodoricus, Iohannes, Nicolaus, Dorothea, Catharina, o. ſ. v. Pintſe af pentekoſte, den 50de, nemlig Dag, o. ſ. fr.

Af Eidgenoſſen (ædelig forbundne) har man gjort Eignots og deraf i Udtalen Ignots, Ygnots, Huguenots. Saaledes forklares dette Ords Oprindelſe i Iac. Spons Hiſt. de la Ville de Geneve. (Lyon 1680 in 12.)

Problematiſk derimod bliver Etymologie ved Eliminatſon *1) naar ſamme ſkeer i et nyere Ord,

1) Til Interpolationen henfører jeg de grammatikalſke Figurer: Prostheſis, Epentheſis, Diplaſiasmus og Paragoge; til

for deraf at danne et, i Begrebet dertil fvarende, ældre.

Jeg vil til Oplysning anføre tvende Exempler af Adrian Reland.

I Dissertt. miscell. P. I. Ultraj. 1706, 8, hvilcder denne lærde Mand det i Kong B. 10 Kap. 22 V. og 2 Krønn. B. 9 Kap. 21 V. forekommende Ord Thuckiim af Sing. Thoc, som han sammentrækker af Poppegøyens indiske Navn Thedac, hvoraf han successive danner Theddac, med den græske Endelse Theddakos. Da nu Th [ligesom hos Engellænderne] kan have den sibilerende (hvislende) Udtale af ds, dsh, saaer Reland tilsidst af Theddakos, Thiddakos, Sittakos og Psittakos, altsaa samme Fugls græske Navn; altsaa Psittakos af Thoc og Thedac.

Mindre fri, men naturligere, altsaa heldigere, er den Forklaring, denne berømte Mand (i den 2den Deel af Dissertt. misc. 1707, 8) giver over Ordet Achæmenides, Achemenides, et fælles Navn for de persiske Regenter, som i Almindelighed hidledes fra Achæmenes, den første Konge i Persien og Cyri

---

Eliminationen derimod disse: Aphæresis, Syncope, Apocope, og Crasis.

Bedstefader, og efter hvilken Perserne selv skulle kaldes Achemenii (Achæmenium cosţum, Persisk Salve Hor. Od. III. 1,44.) Dette Ord, som Nogle have Oversat af det Persiske ved Kongernes Beherskere, Andre, (af Achas og menes) ved en god Krieger, og som Bochart paa en høist tvungen Maade har hidledet fra det Hebraiske: Achi—man, Hvo kunde være min Broder, det er, min Ligemand? deriverer Reland med paafaldende Simplicitet af det persiske Ord Agemi, Plur. Agemian hvormed de Indfødte kalde sig selv, ligesom Ungarerne kalde sig Magyarok (udtales Madjarok) og ligesom Sineserne kalde deres Rige, ikke China eller Sina, men Tichong—ku, d. e. Middelpunktens Krone.

Af Gaza [en kongelig Skat] i det gamle Persiske, (Chazina i det nyere] hidleder Reland det hos os brugelige Ord Magazin. Den her tilføjede Stavelse ma er dog ikke vilkaarlig, men analog med bekjendte Sprog-Regler. Af Gadal (han var stor) danner Hebræren Migdal, (et høit Sted, et Taarn] af galal [han væltede, rullede) megillah (en sammenrullet Ting, en Bog) af Ganan, (han bedækkede; skjulte) meginnah (et Skjul, Dække) og magen, et Skjold,) ligesom Latinerne sit clypeus, af kalyptoo eller kaly-

po, jeg skjuler); af halac, (han gik,) mahalac, en Vandring, en Rejse) o. s. str. i mangfoldige Ord

XVII. Samtidige Sprog laane hinanden vexelviis saavel Ord, som hele Talemaader.

Redingote og Boulingrin have de Franske unægteligen laant af det Engelske og dannet det første Ord efter riding-coat, (en Ridekjortel) det andet efter bowling-green, verbotenus: en grøn Plads hvor der spilles Kegler. Omvendt: da Parykker, i det mindste, hvad deres nærværende Form angaaer, ere en fransk Opfindelse m) bør det Engelske periwig deriveres fra det franske peruque, og ikke dette af hint.

Anm. Adelung (S. Gramm. krit. W. den hochd. Mundart) siger ved dette Ord: at Etymologien til denne franske Opfindelses Benævnelse ei endnu er afgiort, og tilføyer (hvad jeg ingenlunde kan indsee,) at det rotvelske Udtryk Puxschaupel ikke lidet oplyser Etymologien. (?)

Naar jeg tænker paa Normandens imellem l og r

m) Abbè La Riviere var den første, som bar denne Hovedprydelse. (Cf. Prof. Joh. Beckmanns Anleit. zur Technologie Edit. 3. Gøtting 1787 8. Pag. 185. § 8. Anm. 1.

svævende Udtale af Consonnanten l (f. Ex. i Ola,) forekommer det mig langt sandsynligere, at Ordet (ligesom peluche, o. fl. a.) nedstammer fra det franske Adjectivum pelu, (haarrig, besat med Haar) og i denne Mening bestyrkes jeg ved det Spanske peluca, (en Paryk.)

XVIII. Derivationen fra Fælles-Navne bør i tvivlsomme Tilfælde foretrækkes Derivationen fra Egne-Navne.

For at indsee Rigtigheden af denne Regel, behøver man blot at erindre sig Oprindelser til de ældste, i Geresis forekommende, Navne Adam (qu. af Jord, eller og smuk, glindsende;) Eva (chavva, den levendegivrende, alt Levendes Moder, Gen. 3, 20;) Kain (af Kanah, han besad, kom i Besiddelse af Gen. 4, 1. o. s. v.) m. m. fl.

Et lærerigt og oplysende Exempel findes i vor lærde Prof. Münters Afhandling: om Leire i Sjelland i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede (Skandin. Litt. Selsk. Skr. 1805, 4de Quart. Pag. 269 & sqq.)

Navnet Leire (siger Hr. Prof.) kan hidledes

a) fra Hle (Ly, Beskjermelse)

2) fra hled ɔ: hlod, af hlada (at bygge;) ogsaa
3) fra hleidr (et Kammer;) eller og
4) fra Hlödur eller Lödur, Odins Broder, en af Börs tvende Sønner.

Deraf nemlig Ledru. For denne sidste, ogsaa meget sandsynlige, Afledning erklærer Hr. Prof. sig. Men naar nu, som Hr. Capt. Abrahamsom har anmærket, lod eller hlod betyder hvad der voxer af Jorden, Grøde, maatte Lödur eller Hlödur igjen betyde en Jordens Søn, en Autochthón; og altsaa dog den sidste ɔ: fjerneste Etymologie hentes fra et Appellativum.

Jeg slutter denne liden Afhandling med at gjentage, hvad en opmærksom Læser allerede vil have uddraget af det foregaaende, nemlig den ved alle etymologiske Undersøgelser høyst vigtige Regel, som aldrig bør tabes af Sigte:

At man ei bør erklære en Etymologie for ægte, førend den har retfærdiggjort sig for Sprogphilosophiens, Historiens og Chronologiens Domstol.

Kun da ville saadanne Undersøgelser udbrede et velgjørende Lys over Kunster og Videnskaber og give vore Indsigter en Fuldstændighed, der ej kan andet

end bemærkes med Fornøyelse; i manglende Fald ere de tidspildende Grublerier og phantastiske Sværmerier. Hovedkilden til alle slige frugtesløse Forsøg er uden tvivl den overspændte Idee, om alle Sprogs Oprindelse af et eneste Grundsprog. Hvor ugrundet dette Philosophem er kan indsees af Enhver, som betænker, hvor saa Gjenstande de ældste Menneskestammer kjendte i Sammenligning med de sildigere Slægter, og hvor let altsaa Grene af en nomadisk [vandrende] Stamme kunde træffe paa Gjenstande, der vare Hovedstammen ubekjendte, f. Ex. paa nye Planter, nye Dyr, nye Constellationer. Aldeles usandsynligt er det, at tvende saadanne nu adskilte Grene skulde falde paa den samme Benævnelse til den samme Gjenstand. Efter de forskjellige Egenskaber, efter Opdageren eller Opfinderen, vilde den samme Ting hos hver Stamme, faae et andet Navn. Gives der end Ord, som Sæk, Muus, Fader, & c. som i en stor Mængde Sprog have overensstemmend Rodformer, gives der dog andre, hvis Benævnelser i forskjellige Sprog ere meget afgivende, f. Ex. Ost, caseus, tyros, fromage; Vand, aqua, hydor; Skee, cochlear, Lsffel, spoon. og m. fl. Alle Ords Reduction til et eneste Sprog er derfor unægteligen en Chimære. At den har forført mange, endog store Lærde, bør ikke sætte os i Forundring. Indbildningskraftens Forvildelser have og sine Tilladelser, naar vi sammenligne dens

raske men foranderlige Flugt med Fornuftens stadige og afmaalte Gang.

Nempe illic possum spatioso excurrere, campo;
Hic angusto agilem flectere cogor equum.

Til at standse denne Phantasiens alt for hurtige Flugt kunne foregaaende Sætninger ansees som et tjenligt Middel. Ved at sammenligne et givet Ord, hvis Oprindelse man søger, med hver af dem især, vil man deels bringes paa uventede Spor, deels end ydermere forvisses om en allerede funden Etymologies Fornuftmæssighed, naar man har overbevist sig om, at ingen anden af de omtalte Categorier passer saa regelmæssigen og saa utvungen dertil, som den valgte. Fragmentarisk er, det tilstaaer jeg gjerne, heri, som i mange andre Henseender, vor Kundskab; men Efterslægten, om ikke Nutiden skal sikkerligt engang frembringe det heldige Genie, der, udrustet med den fornødne Sprogkundskab, samler de adspredte Brudstykker til et systematisk Heelt og meddeler sine Samtidige en videnskabelig ordnet almindelig Etymologie, hvoraf nærværende Forsøg ikkun er et ufuldkommen Skyggerids.

Maatte, ved foreslaaende offentlige Prøve, som begynder Mandagen den 14de September, Videnska-

hernes Venner og Alle, som ynde vor Læreanstalt og dens Lærlinge, og som herved indbydes til at ville bære Skolen med deres Nærværelse, finde, at disse i det henrundne Skoleaar have gjort den Fremgang i nyttige og grundige Kundskaber, om hvilken Skolens Lærere, ifølge deres uafbrudt derpaa henvendte Omhue, have saa grundede Forhaabninger! Maatte det vorde de gode Ynglingers sødeste Løn, ved det Regnskab de agte at aflægge for Anvendelsen af deres Tid og Evner, at vise sig værdige deres Forældres Kierlighed deres Velgjøreres Bevaagenhed og den offentlige Stemmes hædrende Bifald!

Forfatteren.

Stockton, Calif.

YC 128059

M248822

P321
D4

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY